

PRISUTNOST LITURGIJSKE OBNOVE U KATEKIZMU KATOLIČKE CRKVE

VLADIMIR ZAGORAC

Uvod

Kad teolog pristupa novom KKC, mora biti svjestan da u njemu neće pronaći nikakvog traktata teologije. On nije za to ni izrađen ni izdan. On želi biti temeljni tekst katoličkog nauka na kojem će se temeljiti i na koji će se pozivati katehetsko navještanje svake lokalne Crkve. Od svojih početaka, tamo od prijedloga Izvanredne sinode biskupa 1985. on je bio, istina, usmjeren biblijski i liturgijski. Zato će on u smislu istraživanja biti zanimljiv osobito biblijsko-teološkoj i liturgijsko-teološkoj struci u Crkvi. No, kako smo naglasili, on ne sadrži šire razrađene teologije, ni biblijske ni liturgijske, nego više pretpostavlja i jednu i drugu i samo u njihovu svjetlu može se pravo razumjeti. Zato i pristup II. dijelu KKC, koji donosi nauk o liturgiji Crkve, ima u biti ovaj smisao: kojom terminologijom Katekizam govori o liturgijskim slavljenjima Crkve; kakvu liturgijsku teologiju on pretpostavlja kao svoj temelj; kakav liturgijski pastoral Crkva pretpostavlja i preporučuje. To logično vodi i k pitanju: kakva je naša sadašnja terminologija o liturgiji; koliko vrijedi naša sadašnja liturgijska teologija; koliko je ispravan naš današnji liturgijski pastoral; koliko su naši katehetski navjestitelji studijem naše teologije osposobljeni za navještanje u duhu novog KKC. A sve to pripada onoj najširoj viziji II. vatikanskog sabora, koji hoće da Crkva progovori današnjem čovječanstvu njemu primjerenim i njemu razumljivim jezikom. Ovaj Katekizam je plod toga htijenja i pokušaj njegova ostvarenja na razini katehetskog navještanja. U našem slučaju na polju misterija i s njima nužno povezane mistagogije.

Zato će i ovo moje izlaganje imati tri dijela:

- u prvom ću prikazati liturgijsku terminologiju KKC i njezin smisao;
- u drugom ću pokušati otkriti, kakvu i koju liturgijsku teologiju Katekizam pretpostavlja;
- u trećem su se pozabaviti liturgijskim pastoralom na koji Katekizam računa.

Sve to, dakako, u opsegu što mi ga ovo predavanje pruža, tj. bitno u skraćenom obliku: primjeri iz Katekizma i izvođenje principa koji iz njih proizlaze.

1. Liturgijska terminologija KKC i njen smisao

Prvo što bi trebalo reći o liturgijskoj terminologiji Katekizma jest da on ne donosi definicije liturgije »per genus proximum et differentiam specificam«. On u tome slijedi novije crkvene dokumente o liturgiji, od kojih su najvažniji Enciklika Pija XII. »Mediator

Dei et hominum« (1947) i liturgijska konstitucija II. vatikanskog sabora »Sacrosanctum Concilium« (1963). Poput njih i Katekizam pruža samo čimbenike za njezinu opisnu definiciju. Tako se ta definicija može popuniti novim elementima, koji se u nju integriraju ili je proširuju. Katekizam je pun Biblije i liturgije, jer mu je svrha nastanka i izlaženja da izloži vjeru Crkve, kako se ispovijeda u Simbolu (vjere), kako se slavi u liturgijskim činima, kako se živi u vršenju zapovijedi i u molitvi. Zato nije čudo da se riječ »liturgija« nalazi u tekstu više od devedeset puta, ne računajući još mnoge sintagme u kojima ta riječ također stoji a koje nisu unesene u kazalo.

Katekizam postavlja na početku dva pitanja o liturgiji: njezin zašto, tj. svrha liturgije (1066–1068) i značenje pojma (1069–1070). Na prvo pitanje odgovara članom 5 koncilске Konstitucije o svetoj liturgiji, koji sažima Pavlov prikaz misterija otkupljenja. Tome Katekizam dodaje shvaćanje liturgije prije svega kao slavljenja toga misterija. I, uz uvodno tumačenje člana 2 iste Konstitucije, koji naglašava da je liturgija i izraz, kojim vjernici više nego ičim drugim izražavaju Kristov misterij i izvornu narav prave Crkve. Na pitanje o značenju pojma »liturgija« Katekizam donosi prvotno starogrčko značenje kao »službe u korist naroda« te njezino značenje u Novom zavjetu, a kao današnje tumačenje njezina značenja donosi tekst člana 7 Konstitucije o svetoj liturgiji, tj. koncilsku opisnu definiciju liturgije. Zanimljivo je da Katekizam ne spominje značenja koje je riječi »liturgija« dano u Septuaginti, preko koje je ona ušla u Stari zavjet i gdje je prvi put dobila isključivo kultno značenje. Ipak treba reći da je u ovom iznošenju svrhe i temeljnog značenja liturgije prisutno više od samog koncilskog opisa liturgije. Katekizam naime, slijedeći način navođenja elemenata opisne definicije liturgije u crkvenim dokumentima, ide u tome korak dalje i dodaje nove elemente, iz drugih tekstova Koncila ili njihovog teološkog tumačenja. Time se nadopunjava opis liturgije dodavanjem njenih novih oznaka.

Kao primjer donosimo slijedeća mjesta Katekizma:

Tekst br. 1071 i 1072 imaju izričito taj smisao. Pošto je naime tekstovima Liturgijske konstitucije »Sacrosanctum Concilium« 5, 2 i 7 dao koncilski opis značenja liturgije, u ovim brojevima dodaje tome, da je liturgija ne samo djelo Kristovo nego i djelo Crkve. Dapače, ona »ostvaruje i očituje Crkvu kao vidljivi znak zajedništva Boga i ljudi po Kristu u Duhu Svetomu. Ona angažira ljude u novom životu zajednice«. Slijedi djelomičan citat čl. 11 Konstitucije, da liturgija traži »da vjernici uzmu dijela u njoj svijesno, djelatno i plodno«. Slijedeći član nam kaže i tumači koji bi to plodovi sudjelovanja trebali biti, kad uz djelomičan citat čl. 9 Konstitucije (da liturgija ne iscrpljuje sve djelatnosti Crkve...) govori da je ona, ako joj »prethodi evangelizacija, vjera i obraćenje, kadra donijeti svoje plodove u životu vjernika, i to: novi život po Duhu, zalaganje u poslanju Crkve i služenje njenom jedinstvu«.

Isto tako napredak u liturgijskoj terminologiji u smislu novih dodataka njezinu opisu nalazimo u govoru o sakramentima. Potridentinski katekizmi sakramentalne čine označuju glagolom »perficiuntur« (izvršuju se), dok novi Katekizam radije upotrebljava danas čarobnu riječ »celebrantur« (slave se, 1135). Tko zna bogato značenje glagola »celebrare« u latinskom jeziku, i to kako na profanom tako i na sakralnom polju, taj zna o kolikoj se razlici radi. U opisu pak svrhe sakramenata stari katekizmi se drže klasične i skolastičke formule »ad gratiam significandam et conferendam«. Novi Katekizam, ne izostavljajući te tradicionalne formule u naučavanju Crkve o sakramentima, dodaje tom tumačenju nove elemente, koji bacaju na taj nauk novo svjetlo bilo neposrednog koncilskog naučavanja bilo naučavanja koje je pod utjecajem Koncila nastalo. Tako br. 1084. dodaje, da sakramenti »ostvaruju na djelotvoran način milost koju označuju, po djelovanju Kristovu i snazi Duha

Svetoga«. A čl. 1129, opisuje plod sakramentalnog života ovako: »Duh Sveti pobožanstvenjuje vjernike, sjedinjujući ih na životan način s Jedinorođenim Sinom, Spasiteljem«, a dalje općenito kaže: »daje božanski život«.

Nakon ovih nekoliko primjera, a dalo bi ih se navesti još mnogo, ne začuđuje zaključak prvih, globalnih analiza katekizamske terminologije, da je centralni pojam Katekizma, koji određuje i uvjetuje njegov način govora, pojam »misterij«, »otajstvo«. Taj misterij je događaj spasenja, koji nakon velikih događaja Starog saveza doseže svoj vrhunac u Kristu, u cjelokupnom njegovom misteriju, u vazmenom misteriju Kristovu. Taj sveukupni događaj spasenja biva naviješten kao veliko djelo Božje te prihvaćen vjerom i ispovijedan u Simbolu vjere; on biva riječju i obredom naviješten i sakramentalno ponazočen u liturgijskom slavljenju Crkve; on biva ostvaren u kršćanskom životu, jer taj se život bitno sastoji u ulaženju Crkve i pojedinog vjernika u vazmeni misterij Kristov ili prihvaćanju vazmenog puta Kristova – n.b. puta preko smrti u život zajedno s Kristom; On daje usmjerenje, smisao i sadržaj cjelokupnoj kršćanskoj molitvi.

Takvim gledanjem na cjelokupni misterij Božjeg spasenja ili cjelokupnu ekonomiju spasenja, prihvaćenim od idejnih začetnika i autora novog Katekizma, ostvareno je divno jedinstvo kršćanskog naučavanja, slavljenja, života i molitve. Omogućeno je jedinstvo terminologije za sva ova područja crkvenog života, njezina naime naučavanja, ispovijedanja, slavljenja, života i molitve.

2. Liturgijska teologija na kojoj se KKC zasniva

Već gornja konstatacija da je središnji pojam novog Katekizma »misterij«, shvaćen kao događaj spasenja ili Kristov čin spasenja koji se liturgijskim slavljenjem aktualizira, uprisutnjuje, naviješta nam kakva može biti liturgijska teologija na kojoj počiva crkveni nauk o liturgiji u njemu. To je prepoznatljiva misterijska teologija, čiji je začetnik O. Casel. Zanimljiv je put afirmacije te teologije u Crkvi od Casela do KKC.

a) O. Casel je u svojoj knjizi »Das christliche Kultmysterium« ovako prezentirao svoju tezu: »Krist je 'začetnik spasenja' (He 2,10) što ide pred nama. Ja ga moram u životu nasljedovati u svemu što je on prije mene učinio. Ne pod tim se ne razumijeva neko isključivo (moralno) nasljedovanje; ja moram stvarno zajedno s Gospodinom vršiti njegov spasiteljski čin. Moram slijediti Gospodina bitno: Gospodinov čin i moj čin postaju jedno. Zato je neophodno da spasiteljski čin Kristov bude posadašnjen. Krist mora (sada) umrijeti, ako se ja moram zajedno s njim susresti u njegovoj smrti. Krist mora (sada) uskrsnuti, ako ja moram s njim uskrsnuti. Krist obnavlja svoje spasiteljsko djelo u liturgiji Crkve. To se djelo izvršuje i bez nas, na strogo objektivnan način«. Kao pokušaj tumačenja O. Casel piše: »Otajstvo kulta, kao slika, ima tu moć da iz povijesnog događaja izažme bit spasiteljskog čina, a to je upravo njegovo vječno značenje spasenja, da ga prezentira i da ga stavi u simbol«.

Znamo da je ova Caselova teza pokrenula pravu buru, najveću teološku raspravu modernog doba, koja je ispunila razdoblje između dva svjetska rata, potom se u drugom svjetskom ratu donekle smirila, da bi se nakon njega ponovno nastavila, ne više u tako polemičnom nego radije u pozitivnom tonu, tonu konsolidacije.

b) Zanimljiv je način formulacije stava crkvenog učiteljstva prema tim tezama i raspravi što su ih one pokrenule. Spomenimo glasovitu Encikliku Pija XII. »Mediator Dei et hominum« iz 1947, Liturgijsku konstituciju II. vatikanskog sabora iz 1963, da bismo se zatim osvrnuli na ono što o tome ima u novom Katekizmu:

1) Enciklika »Mediator Dei et hominum« (1947) nije mogla zaobići ove Caselove teze, jer je upravo ona bila glavni razlog velike teološke rasprave kroz više desetljeća. Osvrćući se dakle na nju Enciklika kaže doslovno: »Misteriji djeluju kao prisutni i sadržani ne na onaj nesiguran i nejasan način, kako bez razbora govore neki noviji pisci, nego kako nas uči katolička nauka«. Ovim Enciklika prihvaća samu Caselovu tezu, da su u liturgijskim slavljenjima Crkve doista sadržani, prisutni i djelatni Kristovi spasiteljski čini (praesentia continenter adsunt atque operantur) ali tadašnje Caselovo tumačenje proglašava nesigurnim i nejasnim (»incertum et subobscurum«) te upotrebljava za njega upravo pogrdan glagol »effutire«, što se može prevesti s »brbljati« ili »govoriti bez razbora«.

Prva dakle reakcija Učiteljstva razlikuje samu činjenicu prisutnosti Kristovih misterija u liturgijskim slavljenjima Crkve od njezinog teološkog tumačenja. Prvu prihvaća, dok drugo oštro odbija.

2) Liturgijska konstitucija II. vatikanskog sabora »Sacrosanctum Concilium« u svom članku 102. donosi o tome ovaj stav: »Slaveći tako otajstva otkupljenja, (Crkva) otvara vjernicima bogatstvo kreposti i zasluga svojega Gospodina, da se tako ta otajstva na neki način u svako doba ponazočuju, kako bi vjernici mogli doći s njima u dodir i napuniti se mišošu spasenja«.

»Mysteria Redemptionis« iz ovog trećeg stavka čl. 102. je ono isto što u prvom stavku istoga člana glasi: »Sponsi sui divini opus salutiferum«, a u drugom »totum Christi mysterium«. Radi se dakle o spasenjskim činima Kristovim – »od utjelovljenja i rođenja do uzašašća, duhovskog dana... i dolaska Gospodnjeg«.

Što se tiče prijevoda gore navedenog trećeg stavka čl. 102. treba reći da je u prijevodu Interdijecezanskog liturgijskog odbora (Banja Luka 1964) i prijevodu Kršćanske sadašnjosti (Zagreb 1970) onaj izraz »divitias virtutum atque meritorum Domini« preveden dvojbeno: »bogatstvo kreposti i zasluga svojega Gospodina«, što može značiti kreposti npr. u moralnom smislu. Tu je slabost uočio M. Kirigin, koji u svom prijevodu, donesenom u komentaru Konstitucije, prevodi taj izraz ovako: »Slaveći tako otajstva otkupljenja, vjernicima otvara bogatstvo *krepcine* i zasluga svojega Gospodina...« (str. 334). Radi se naime o onoj »sili« što ju je u sebi nosilo Kristovo čovječstvo, sili spasenja kojom je Krist činio čudesna djela. To je isti izraz što se u latinskoj Bibliji nalazi u Lk 8,46: »Tetigit me aliquis, nam ego novi *virtutem* de me exisse«. Time se dakle hoće označiti da liturgijska slavljenja Crkve uprisutnjuju spasiteljske čine Kristove sa svom onom spasiteljskom silom koja je u njima bila na djelu i očitovala se.

Liturgijska konstitucija dakle izostavlja prijekor Enciklike novijim piscima te se ograničava na pozitivno prihvaćanje i ne opredjeljuje se ni za jednu niti protiv ijedne teologije misterijske teorije. Ona ostavlja stvar daljnjem proučavanju teologa. Kaže naime da ta prisutnost biva »quodammodo«, na neki način.

3) KKC se više ne bavi ni valjanošću ni nevaljanošću misterijske teologije. On je pretpostavlja i bazira na njoj teologiju kršćanskog kulta. I to ne samo općenito nego u skladu s teološkim tumačenjem modernih teologa (npr. E. Schillebeeckx, J. Gaillard i drugi). To se jasno vidi iz slijedećih tekstova:

»U liturgiji Crkve Krist označuje i ostvaruje prije svega svoj vazmeni misterij. Za trajanja svoga zemaljskog života Isus je svojim naučavanjem naviještao i svojim činima unaprijed ostvarivao svoj vazmeni misterij. Kad je došao njegov čas, on je proživio jedinstveni događaj povijesti, koji ne prolazi: Isus je umro, pokopan, uskrsnuo od mrtvih i sjeo o desnu Ocu 'jednom zauvijek'« (Rim 6,10; Heb 7,27; 9,12). To je stvaran događaj, koji se zbilo u našoj povijesti, ali on je jedinstven: svi drugi događaji povijesti zbiju se

jednom, zatim prolaze, proguta ih prošlost. Kristov pak vazmeni misterij ne može ostati samo u prošlosti, jer on je svojom smrću uništio smrt, i sve ono što Krist jest, sve što je Krist činio i trpio za sve ljude, participira na (njegovoj) božanskoj vječnosti i zato obuhvaća sva vremena i u njima se posadašnjuje. Događaj križa i uskrsnuća *ostaje trajno* i sve privlači k životu« (1085).

Ili na drugom mjestu: »Kršćanska liturgija ne samo podsjeća na događaje koji su izvršili naše spasenje; ona ih aktualizira, čini prisutnima. Vazmeni misterij Kristov se slavi a ne ponavlja; ponavljaju se slavija; u svakome od njih biva izlivanje Duha Svetoga koji uprisutnjuje jedan jedini misterij« (1104).

To, primijenjeno na svete sakramente, glasi u Katekizmu ovako: »Riječi i čini Isusovi u vrijeme njegovog skrovitog života i njegove javne službe bili su već spasonosni. Oni su anticipirali (unaprijed izvršavali) snagu njegovog Vazmenog misterija. Naviještali su i pripravljali ono što je on dao Crkvi, kad je sve bilo ispunjeno. Misteriji Kristova života čine temelje onoga što Krist sada podjeljuje u sakramentima po službenicima Crkve, jer 'ono što je bilo vidljivo na našem Spasitelju, prešlo je u njegove misterije'« (1115).

A tko stoji iza toga djelovanja, Katekizam izražava ovim tekstom: »Sile što izlaze iz tijela Kristova, koje je uvijek živo i životvorno, djela Duha Svetoga koji djeluje u njegovu Tijelu, koje je Crkva, sakramenti su 'najveća Božja djela' u Novom i vječnom savezu« (1116).

Tko da u ovim tekstovima ne prepozna moderne teologe, koji su prihvatili s crkvenim učiteljstvom temeljnu tezu misterijske teologije i potrudili se da ono što je O. Casel tek naslutio kao činjenicu, a nije bio kadar teološki je dostatno i prihvatljivo protumačiti, rasvijetle i time učine pristupačnom svima? Time se liturgija Crkve otkriva kao posadašnje-nje spasiteljskih misterija Kristovih, Kristovo djelo, kojemu je kroz sva vremena nosilac proslavljeni Krist, koji upravo po liturgiji Crkve ostvaruje svoje spasenje onom slikom koja je u njegovu čovječstvu bila od početka zbog povezanosti s božanstvom, a osobito je prisutna u njemu kao slavnom Kyriosu, prisutnom u svakom liturgijskom činu njegove Crkve.

Tako je teza misterijske teologije, na početku uvelike osporavana, preko Enciklike »Mediator Dei et hominum«, učenja II. vatikanskog sabora i razradom teoloških pisaca uvrštena kao temelj liturgijske teologije u novi Katekizam Katoličke Crkve.

3. Liturgijski pastoral kako ga odražava novi KKC

1) Kad govorimo o liturgijskom pastoralu, predviđenom i preporučenom Katekizmom, moramo voditi računa da je cijeli Katekizam bitno pastoralni, i to u smislu katehetskog pastoralna, pastoralna navještanja. U ovom dijelu o kojem je riječ, radi se o pastoralnom navještanju na području liturgije. Katekizam prije svega donosi *sadržaj* katehetskog navještanja Crkve na polju liturgije. To je apsolutna novost u odnosu na dosadašnje katekizme, koji su donosili uglavnom samo dogmatske sadržaje o sakramentima. Ovaj donosi njihov liturgijski aspekt: kako njihov liturgijski sadržaj, tako i aspekte liturgijsko-teološkog tumačenja.

Sama »liturgija kao vrhunac kojemu je upravljena sva djelatnost Crkve, i izvor iz kojeg proističe sva snaga toga djelovanja« (SC 107) je privilegirano mjesto kateheze: hierurgoi su uvijek bili i hierofantes: koji vrše svete čine oni ih moraju i tumačiti. Taj vrhunac Kristovog spasiteljskog djelovanja u Crkvi postaje i središte navještanja i norma navještanja (1074). Upravo je zadaća liturgijske kateheze uvesti u Kristov misterij: od vidljivog u nevidljivo, od znakova u označeno, od sakramenta u misterij (1075).

Zato Katekizam traži da liturgijska kateheza mora zajednici vjernika dati temeljno poznavanje i razumijevanje liturgijskih slavljenja (1135). Svodi tu pouku na četiri konkretna pitanja: tko slavi; kako treba slaviti; kada treba slaviti i gdje treba slaviti.

a) *Tko slavi?* Prvi i glavni slavitelj liturgije u Crkvi je Isus Krist. Zato II. vatikanski sabor u svojoj opisnoj definiciji naziva liturgiju »svećeničkom službom Kristovom«. Liturgija je naime ono bogoštovlje što ga je gospodin Isus Krist započeo i izvršio za svoga zemaljskog života, poglavito svojim vazmenim djelom muke, smrti i uskrsnuća, a sada ga nastavlja u Crkvi, svom Mističnom Tijelu. To je najvažnije naučavanje II. vatikanskog sabora o liturgiji: ona je nastavljanje Kristova djela štovanja Boga i posvećenja ljudi. Otkrivenje sv. Ivana smješta tu svećeničku službu Kristovu pred prijestolje Božje u nebesima. Time se želi reći da je liturgija Crkve eshatološka liturgija, liturgija posljednjih vremena, već dio nebeske liturgije.

Krist sebi u svojoj liturgiji pridružuje zajednicu Crkve, svoje Tijelo kojemu je on Glava. Ono slavlje koje je Krist za svoga zemaljskoga života započeo i izvršio u svom fizičkom tijelu, on sada nastavlja u svom mističnom Tijelu, Crkvi. Udovi mističnog Tijela nemaju svi iste funkcije, zato i sudjeluju u liturgijskom slavlju različito, prema različitim funkcijama, ali svi u jednom Duhu koji djeluje u njima.

b) *Kako slaviti?* Sakramentalno slavlje obučeno je u znakove i simbole. Prema Božjoj pedagogiji spasenja, njihovo se značenje temelji na djelu stvaranja i na ljudskoj kulturi, poblize se određuje u događajima Staroga zavjeta, a potpuno se otkriva u osobi i djelu Isusa Krista (1145). Čovjek je naime kao ujedno tjelesno, duhovno i društveno biće vezan na materijalne znakove. A tako i u odnosu prema Bogu (1140). I liturgija starozavjetnog naroda Božjega sadržavala je znakove Saveza, u kojima Crkva danas prepoznaje navještaj novozavjetnih sakramenata (1150). Među tim znakovima Krist je odabrao neke za znakove Kraljevstva Božjega, a svima je u sebi donio ispunjenje, jer su bili od početka na njega usmjereni (npr. Izlazak i Pasha kao slavlje Izlaska, Šabat, 1151). A poslije Duhova upravo po sakramentalnim znakovima svoje Crkve Duh Sveti ostvaruje posvećenje (1152).

Svako sakramentalno liturgijsko slavlje je susret djece Božje i njihova Oca, po Kristu u Duhu Svetom, a taj susret izražavaju kao dijalog čini i riječi od kojih se sastoji obred. Liturgijski čini označuju ono što izražava riječ Božja: dragovoljnu inicijativu Božju i, u isto vrijeme, odgovor vjere njegova naroda (1153). A Duh Sveti daje ne samo razumijevanje riječi i čina obreda, nego po sakramentima ostvaruje »čudesu« Božja, naviještena u riječi; uprisutnjuje i komunicira djelo Očevo, izvršeno po ljubljenu Sinu (1155).

U većoj izražajnosti liturgijskih znakova, tj. riječi i čina, značajno sudjeluje glazba, dodajući izražajnu ljepotu molitvi, jednodušnost sudjelovanju zajednice u određenim momentima i svečani značaj čitavom slavlju (1157).

Liturgijske slike, liturgijske ikone predstavljaju nam Krista, jer je u njemu Bog postao vidljiv. Isto predstavljaju i sliku BD Marije i svetaca, jer se u njima proslavio Krist. One preispituju slikom onu evanđeosku poruku što je Sveto pismo prenosi riječju. Slike su dakle u službi molitve. Promatranje svetih ikona, sjedinjeno s razmatranjem Božje riječi i pjevanjem liturgijskih himana, ulazi u sklad znakova slavlja i tako se slavljene misterij dublje utiskuje u srce i biva zatim izražen u novosti života vjernika (1162).

Tako Katekizam ukratko ali značajno rezimira smisao sredstava slavljenja liturgije: znakova i simbola, riječi i čina, glazbe i svetih slika.

c) *Kada slaviti?* Pod ovim je naslovom rezimirano ono što se u liturgiji naziva »liturgija kao posvećenje vremena«: Nedjelja, liturgijska godina, slavljenje BD Marije i svetaca te časoslov.

Na početku toga rezimea stoji, uostalom kao i u Konstituciji II. vatikanskog sabora, opet član 102. Liturgijske konstitucije kao teološko tumačenje te liturgije u vremenu: »Slaveći tako otajstva otkupljenja, (Crkva) otvara vjernicima bogatstvo kreposti (tal. prijevod »delle azioni salvifiche«) i zasluga svojega Gospodina, da se tako ta otajstva na neki način u svako doba ponazočuju...«. A nastavlja: »Kad Crkva slavi Kristov misterij, jedna riječ daje ritam njezinoj molitvi: *Danas!*, kao jeka one molitve što ju je naučio njezin Gospodin... Ovaj »danas« živoga Boga, u kojem je čovjek pozvan da uđe u »čas« Isusove Pashe, obuhvaća svu povijest i on joj je os oko koje se okreće« (1165).

U svjetlu te prisutnosti i toga vječnog »danas« tumače se zatim svi liturgijski elementi posvećenja vremena.

Tako Nedjelja kao »dan Gospodnji« ima svoje središte u »večeri Gospodnjoj«, jer u njoj cijela zajednica vjernika susreće uskrslog Gospodina, koji je poziva za svoj stol (1166).

U svjetlu te prisutnosti i toga vječnog »danas« svaka godina, upravo po liturgijskoj prisutnosti Uskrsnuloga, postaje »godina milosti Gospodnje« (Lk 4,19): u njoj se odvija ekonomija spasenja, po njoj »Kraljevstvo Božje ulazi u naše vrijeme« (1168). Kristova Pasha je jedinstveni blagdan, »blagdan nad blagdanima«, ali se isti pashalni misterij u svom početnom stadiju naviješta i ostvaruje i u slavljima Utjelovljenja i Rođenja Gospodnjega (1171).

I u BD Mariji i svecima što ih unutar liturgijske godine slavi, Crkva naviješta i slavi Kristovo vazmeno otajstvo, koje se na njima ispunilo. Sveci su dakle, svaki za svoje vrijeme ali i trajno, svojevrsna prisutnost Krista uskrsnuloga, čija se snaga u njima očituje (1172–1173).

Časoslov sa svoje strane, u svom ritmu najvažnijih sati dana, ostvaruje posvećenje dana, uprisutnjujući u njemu molitvu Isusa Krista. Ako naime sakramentalna slavlja uprisutnjuju spasiteljsku žrtvu Kristovu, časoslov uprisutnjuje spasiteljsku molitvu Kristovu, koja u Kristovu djelu spasenja uvijek ima tako veliku važnost, da su apostoli, poučeni Kristovom revnošću u molitvi, naglašavali da treba »bez prestanka moliti« (1 Sol 5,17...), što Crkva odvajkada ostvaruje u časoslovu. Časoslov dakle predstavlja nastavak i neprestano trajanje molitve Kristove, koji u svoju molitvu uključuje i svoju Zaručnicu Crkvu. Tom prisutnošću Krista-molitelja bivaju posvećeni pojedini momenti dana. Ona hvalu dnevne Euharistije proteže na cijeli dan. Zato je i Katekizam, napominjući pobožnosti naroda Božjega, posebno povezuje s klanjanjem Presvetom Oltarskom sakramentu (1178).

d) *Gdje slaviti?* Katekizam naglašava da kršćanski kult »u duhu i istini« nije po sebi vezan ni za jedno određeno mjesto. Sva je zemlja sveta i povjerena ljudima. I kad se vjernici sastaju na istome mjestu, najvažnija stvarnost je »živo kamenje«, sami vjernici, koji su po krstu pritjelovljeni Kristu i skupljeni u Kristovo ime ostvaruju prisutnost njegovog Tijela i njega kao Crkve (1179). Po toj zajednici crkve i zgrade za bogoslužje postaju svetim znakovima prisutnosti Crkve kao Tijela Kristova u tom mjestu (1180). Zato se i traži da te kuće molitve i Euharistije budu dolično opremljene i da znakovi koji ih sačinjavaju budu izraz Isusa Krista, koji je na tom mjestu prisutan i djelatan (1181). Zatim se daje autentično tumačenje značenja pojedinih elemenata unutaršnjeg uređenja crkve: oltara, svetojhraništa, mjesta za čuvanje svete krizme i drugih posvećenih ulja, sjedišta predsjedatelja slavlja, ambona, krstionice i ispovjedaonice (1183–1185). Crkva-zgrada je i eshatološki znak kuće Očeve, prema kojoj Božji narod putuje. Zato je ona kuća sve djece Božje, svima otvorena i spremna da sve primi (1186).

U posebnom članku 2. ovoga odsjeka Katekizam tumači odnos različitosti liturgija i jednog te istog misterija. Ta različitost liturgija nije nikakva smetnja jedinstvu, ako se ono ostvaruje u vjeri i u sakramentima vjere. Dapače, to treba gledati kao međusobnu komplementarnost i obogaćivanje (1201). Različnost kršćanskih obreda tumači se kao izraz

različitih kultura pojedinih područja ili naroda, koje i same bivaju liturgijom obogaćene (1202). Na to je nadovezano tumačenje povremenih zahvata Crkve u obrede, osobito sakramentalne. Citira se pismo pape Ivana Pavla II. »Vicesimusquintus annus«, prema kojemu su neki dijelovi obreda nepromjenljivi, jer su »institutionis divinae«, dok su drugi promjenljivi, dapače Crkva ih je u nekim vremenima dužna mijenjati, tj. prilagoditi, osobito kulturama novevangeliziranih naroda (1205). Napokon se upozorava na duh tih prilagodjenja, koje bi, ako ih se ne shvati pravo, mogle nanijeti štetu jedinstvu Crkve (1206).

Iz ovoga se vidi da Crkva novim Katekizmom smjera i na novi liturgijski pastoral: izbraja mu tematiku navještanja kao i smisao pojedinih stvari. Upravo sav svoj liturgijski nauk.

Isto ovakove detaljne smjernice daje Katekizam za pojedine sakramente. Uvijek je bilo normalnije da se krste odrasli tamo gdje se Evanđelje navještalo odnedavna. Tu treba ustanoviti katekumenat, koji se naziva »inicijacija za vjeru i kršćanski život«, a zadaća joj je da raspoloži kandidate za primanje Božjeg dara u krštenju, potvrdi i Euharistiji (1247). Zato neka katekumeni budu prikladno uvedeni u otajstvo spasenja i u praksu evanđeoskih pravila, te po liturgijskim obredima u slavljenje slijedom vremena: neka budu uvedeni u život vjere, liturgije i ljubavi naroda Božjega (1248). Njih već treba gledati kao članove Kristove obitelji te će im Crkva, kao već svojim, iskazivati svoju ljubav i brigu (1249).

Potvrdu treba smatrati s krstom i Euharistijom »sakramentima kršćanske inicijacije«, treba sačuvati njihovo jedinstvo i u to upućivati narod (1285). Priprava za potvrdu mora težiti k tome da kršćanina dovede do intimnijeg jedinstva s Kristom i Duhom Svetim, njegovim djelom, darovima i poticajima, kako bi bolje prihvatio apostolske odgovornosti kršćanskoga života (1309). Nabrajaju se i uvjeti primanja potvrde kao i prikladnost da kandidati imaju kuma ili kumu kao duhovnu pomoć (1210–1311).

Za sakrament pokore i pomirenja se traži: da svećenici ohrabruju vjernike da mu pridruže te da budu spremni slaviti ga kad god to vjernici s razlogom traže (1464).

Za bolesničko pomazanje dužnost je pastira poučavati vjernike o blagodatima toga sakramenta; a vjernici neka hrabre, potiču bolesnike da traže taj sakrament. Bolesnici neka se pripreme da ga prime sa što boljim raspoloženjem, a u tome neka im pomogne njihov pastir i cijela crkvena zajednica, koja je pozvana da podrži bolesne svojim molitvama i svojom bratskom pažnjom (1516).

A za sakrament ženidbe: Da bi »Uzimam« (privola) zaručnika bio slobodan i odgovoran čin, a ženidbeni savez imao čvrste i trajne ljudske i kršćanske temelje, priprava za ženidbu je od temeljne važnosti. Uz primjer i pouku roditelja i drugih kršćanskih obitelji u tome, nezaobilazna je uloga pastira i kršćanske zajednice u prenošenju ljudskih i kršćanskih vrijednosti ženidbe i obitelji, to više što mladi danas vide suprotne primjere, primjere razrušenih obiteljskih ognjišta, koji mogu na njih pogubno djelovati (1632).

Zaključak

Što na kraju zaključiti? Što se tiče liturgijske terminologije Katekizma, treba reći: on govori rječnikom II. vatikanskog sabora. On i pripada ostvarenju toga sabora. Crkva je naime u duhu i terminima Sabora prerekla svoju liturgiju (liturgijske knjige i liturgijski dokumenti poslije Sabora), ona je u duhu i terminologiji II. vatikanskog sabora prerekla svoj zakonik (Zakonik kanonskog prava, 1983); ona je i svoje katehetsko navještanje dovela u sklad s duhom i terminologijom Sabora, i što se tiče sadržaja i što se tiče smisla.

Gradeći na modernoj teološkoj razradi misterijske teologije, Katekizam ostvaruje u teologiji liturgije divno jedinstvo: nosilac spasenja u čitavom Božjem djelu jest utjelovljena

Riječ, utjelovljena druga božanska osoba. Otac je u svog utjelovljenog Sina stavio dar svoga božanskog života za sve ljude svih vremena. I svaki čovjek, da bi postao dionikom božanskog života, mora se susresti s Kristom, utjelovljenim Sinom, mora ostvariti upravo fizički dodir s njime, jer je Bog odredio da ljudi primaju njegov dar spasenja na način koji njima odgovara kao tjelesno-duhovnim bićima. Taj fizički dodir sakramentalnog reda ostvaruje se u liturgijskim slavljenjima Crkve, u kojima je prisutan i djelatan Krist-slavni Kyrios, uprisutnjujući svoje spasiteljske čine, svoj spasiteljski misterij, dotičući na fizički sakramentalni način svakoga vjernika, da bi u njega prešla ona sila božanskoga života, koju Krist posjeduje u punini, a svi mi od te punine primamo. Iz toga je onda jasno centralno mjesto Euharistije kao »sakramenta svih sakramenata«, jer se u njoj ostvaruje fizički sakramentalni dodir čovjeka s uskrsnulim tijelom Kristovim, i to najočitiije.

Cilj liturgijskog pastoralna velikim je dijelom katehetska pouka o sadržaju i smislu liturgijskih slavlja te pomna priprava katekumena na sakramente inicijacije. Ta priprava nije samo intelektualna, stjecanje određenog znanja, nego prava inicijacija: uvođenje u vjeru, liturgiju i ljubav kao cjelinu kršćanskoga života. Isto to treba reći i za pripravu slavlja ostalih sakramenata, osobito pomirenja, bolesničkog pomazanja i ženidbe.

Za mene osobno Katekizam je velika satisfakcija, koja mi pribavlja radost. I to zato što potvrđuje sadržaj i usmjerenje moga dugogodišnjeg rada: Katekizam govori onom terminologijom koju sam ja prihvatio iz govora II. vatikanskog sabora i godinama gajio, izgrađivao i tumačio; Katekizam glede liturgije stoji na onim teološkim pozicijama koje ja, također vođen teologijom Sabora od početka zastupam; Katekizam traži i pretpostavlja onakav liturgijski pastoral, kakav ja naučavam u svom radu. Nisam nikada u to sumnjao ali kažem to sa svetim Pavlom, koji je svoje Evanđelje nosio na potvrdu Apostolima u Jeruzalem, »da nisam ili da ne bih uzalud trčao«.

Isto treba reći o mojim studentima: tko je dobro svladao moje predmete, ima temelj da shvati nauk Katekizma o liturgiji i bude sposoban prihvatiti njegovu terminologiju, teologiju i pastoral.

UPOTREBLJENA LITERATURA

AMATO, A, *Il Catechismo nella storia della Chiesa. Un sintetico sguardo storico*, u *CATECHISMO DELLA CHIESA CATTOLICA*. Testo integrale e commento teologico, Casale Monferrato 1993, 543–563. TRIACCA, A, M, *L'economia sacramentale*, ibid. 841–861. VAGAGGINI, C., *Il senso teologico della liturgia*, Ed. Paoline '1965, osobito 830–839. ISTI, *Caro salutis est cardo. Corporeità, Eucaristia e liturgia*, Roma-Parigi-Tournai-New York 1966.

Riassunto

Autore esplora presenza della liturgia rinnovata dopo il Concilio nel Catechismo della Chiesa cattolica. Perciò inquisisce la terminologia liturgica nel medesimo Catechismo, poi la teologia liturgica che ne sta in fondo e la pastorale liturgica che esso presuppone. L'inquisizione risulta con seguenti conclusioni: Autori del Catechismo usano la terminologia del Concilio Vaticano II. e della riforma liturgica che ne segue; essi stano sulle posizioni teologiche del medesimo Concilio, dei documenti liturgici postconciliari e dei

teologi moderni che hanno elaborato questa teologia; la loro pastorale è questa dei libri liturgici postconciliari e dei documenti sopra citati.

Nel Catechismo dunque la Chiesa parla con linguaggio conciliare sull'annunziazione del Vangelo e della catechesi, come nei libri liturgici rinnovati parla sulle celebrazioni liturgiche e nel Codice sulla disciplina delle Chiesa. Per chi ha accettato la terminologia, la teologia e la pastorale del Concilio, non c'è nessun problema nel capire e accettare anche il nuovo Catechismo.